

GRÓSZ TAMÁS

Caesar non supra grammaticos, avagy a szakvélemény büntetőbírói értékelésének menete

A bizonyítási rendszert a releváns tények igazolásához szükséges büntetőeljárás során alkalmazandó elvek és szabályok összességéként határozhatjuk meg. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) nem az úgynevezett alapvető rendelkezések között, hanem a VII. fejezet I. címe alatt tartalmazza a bizonyítás rendszerére vonatkozó sarkalatos szabályokat. A törvény a 78. § (1)–(3) bekezdésében általánosságban deklarálja a szabad bizonyítás elvét, mind a bizonyítási eszközök felhasználása, mind azok értékelése terén. Ezen túlmenően már itt, a (4) bekezdésben árnyalja ezt, amikor a szabad felhasználást kizárólag a törvényben meghatározott bizonyítási eszközökre korlátozza, és a törvényben meghatározott bizonyítási eszközök kötelező igénybevételének lehetőségét, illetőleg a jogsértő módon megszerzett bizonyítási eszközökből származó bizonyíték felhasználásának a tilalmát írja elő. Önmagában ez utóbbi rendelkezés alapján is megállapítható, hogy a Be. bizonyítási rendszere az úgynevezett nem teljesen szabad, másképpen a vegyes bizonyítási rendszerbe tartozik. Látható az is, hogy a bizonyítási eljárásban meglévő szinte valamennyi kötöttség a bizonyítási eszközök szabad felhasználását érinti. Mindez magában foglalja meghatározott bizonyítási eszközök felhasználásának már említett tilalmát¹, másrészt bizonyos esetekben konkrét bizonyítási eszközök beszerzésnek kötelezettségét. Utóbbi esetek egyike a szakértői bizonyítás: a Be. 99. § (1) bekezdésében foglalt rendelkezés az eljáró szerv számára eltérést nem engedő kötelezettséget jelent². E kötelezettség attól függetlenül fennáll, hogy a büntetőügyben eljáró hatóságnak megvan-e a szükséges szakértelme. Ellentétben a polgári bíróval, aki a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 177. § (1) bekezdése szerint, ha maga rendelkezik a különleges szakértelemmel, nem szükséges szakértőt kirendelnie, a büntetőügyben eljáró hatóságot ilyen lehetőség nem illeti meg. A szakértő igénybevétele tehát akkor is kötelező, ha az eljáró hatóság valamely tagja bír a szükséges speciális szakismeretekkel, mert csak így ér-

¹ Például a mentességi joga ellenére kihallgatott tanú vallomása.

² A Be. 99. § (2) bekezdése voltaképpen részleges ismétlést jelent, és mint ilyen, szükségtelen.

vényesülhet a Be. 99. § (1) bekezdésébe foglalt, a szakértő igénybevételére vonatkozó objektív rendelkezés. A kirendelt szakértő által készített szakértői vélemény a bizonyítási eszközök egyike, a bizonyítás szabályai vonatkoznak rá, amelyek nem érvényesülhetnek abban az esetben, ha a bíróság valamely tagja – speciális ismereténél fogva – pótolná a szakvéleményt. Az így kialakított álláspont elveszítené bizonyítási eszköz jellegét, ennek következtében elmaradna a szakértői vélemény támadhatósága, kiegészítése, illetve újabb szakértő bevonása is lehetetlenné válna. Az így kapott ténymegállapítás végző soron csak a bíróság érdemi határozatában volna megismerhető, ami eljárási garanciákat sértene, különösen a védelem oldalán³.

Jelen értekezés tárgya annak vizsgálata, miként tud a bíróság eleget tenni a tényállás felderítése, ezen belül különleges szakértelmet igénylő tény megállapítása körében fennálló kötelezettségének. Hogyan tehet szert a szükséges tény megállapítására abban az esetben, ha a beszerzett szakvélemény megalapozottságát illetően kételye támad? Milyen jogai és kötelezettségei vannak, és ezeken belül milyen eszközök állnak a rendelkezésére a különleges szakértelmet igénylő kérdés megválaszolásához? Mindezek során lehetséges-e azon követelmény teljesítése, miszerint a még folyamatban lévő ügy tárgyalási szakaszában nem lehet állást foglalni az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről. És végül: a másodfokú eljárásban milyen eljárásjogi következményei vannak a szakértői bizonyítás menetére vonatkozó rendelkezések megsértésének?

Az értékelés menete az elsőfokú eljárásban

A szakértői vélemény nem kötelezi – a szabad bizonyítás elvéből következően nem kötelezheti – az eljáró bírót, ez azonban csak annyit jelent, hogy a jogalkalmazó a véleményben tett ténymegállapítás bizonyító erejét függetlenül, saját és nem a szakértők felelősségére támaszkodva ítéli meg, de nem jelenti azt, hogy a véleményben foglalt tudományos megállapítást érdemben felülbírálhatná. Mindez egyszerre több dolgot jelent. Egyrészt általánosítható az az elmeorvosi szakvélemények tekintetében megállapított tétel, miszerint ha a bíróság az igazságügyi szakértő véleményét nem fogadja el, új szak-

³ A tényállás teljes felderítéséhez szükséges bizonyítást, így a szakértő kirendelését mellőző ítélet törvénysértő, és hatályon kívül helyezendő. BJD, 1811. (A járásbíróság mellőzte az orvos szakértők meghallgatását, és ehelyett maga tett olyan megállapításokat, amelyek orvosi szakképzettség nélkül nem szolgálhattak ítélezése alapjául.)

értői vélemény beszerzése helyett nem foglalhat állást saját maga különleges szakértelmet igénylő kérdésben⁴. Másrészt a szakvélemény értékelése, esetleges fogyatékoságáról és annak következményeiről való döntés jogalkalmazói kézbe helyezése implicite feltételezi a szakvélemény hozzáértő értékelését. Következésképp a szakértők eljárásjogi jelentőségével párhuzamosan emelkedik a bírói felkészültség szükségessége. Ahogy *Fleck* megállapítja: a bírónak szélesebb tudással kell bírniuk manapság, mint korábban, pusztán a jogi tapasztalatok nem elégségesek a jó döntéshez, ezért nem elégséges a jogi ismeretekre szert tenni, a különböző jogesetek egyéb, pszichológiai, közgazdasági stb. informáltságot igényelnek⁵. Igen fontos tehát, hogy az eljáró hatóságok tagjai sokoldalú ismereteket szerezzenek azokban a kriminalisztikai és egyéb kérdésekben, amelyek leggyakrabban teszik szükségessé szakértők közreműködését. Jelentős részben ezen múlik ugyanis a szakértői tevékenység irányításának a színvonala, és enélkül annak értékelése inkább csak óhaj, mint realitás.

A bíró kétségei esetén nem veheti át a szakértő jogkörét, nem hagyatkozhat szakkérdésben pusztán közvetlen tapasztalatára⁶, de éppen erre alapítva jogköre kiterjed a szakmai megállapítás elfogadhatóságában való állásfoglalásra. E körben „*nincs kötve a szakértők véleményéhez sem, bár azok indokolatlan elvetése, vagy ellentmondásaik feloldatlanul hagyása éppen úgy az önkény képét idézi fel, mint egyetlen bizonyítéknak indokolatlan előnyben részesítése*”⁷. Ha a szakvélemény mérlegelése eredményeképp annak teljessége, megbízhatósága és koherenciája, egyszóval meggyőző volta állapítható meg, a szintetikus értékelés után a tényállás alapjául szolgálhat. Ez esetben szükségtelen a szakértő szóbeli meghallgatása is. Eltérő esetekben a szakvélemények értékelésekor kétfajta fogyatékoság állapítható meg. Egyrészt, ha a szakértő nem tett eleget a kirendelésben foglaltaknak, azaz nem adott választ a feltett kérdések valamelyikére. Másrészt a válaszok teljessége esetén is lehetséges, hogy aggályos, ellentmondásos a szakvélemény, s ezáltal kétséges a bizonyító ereje, akár csak egy része vonatkozásában⁸. Bármelyik ok álljon is fenn, kizárólag a Be. 109–111. §-ában foglalt eljárási módszer szerint lehetséges a hibák orvoslása. A törvényben meghatározott módszerek egyrészt más-

4 Az Ítéletáblai Határozatok Tárának 2004. évi 41. számú határozata; lásd még: BH, 1985/223.

5 Fleck, Zoltán: Changing Character of Judicial Competencies. Third Annual Legal Research Network Conference 21–22. October 2010, University of Groningen
<http://www.rug.nl/crbs/onderzoek/NetworkConference2010/ConferencePapers2010> p. 2.

6 BH, 1985/223.

7 BH, 674.

8 Szegedi Ítéletábla Bf.I.465/2005/7. számú határozata.

sal nem helyettesíthetők, másrészt sorrendiségükben nem cserélhetők fel. Mindez azt is jelenti, hogy a szakvélemény esetleges hibáinak megszüntetését elsődlegesen a szakvélemény kiegészítésének elrendelésével, illetőleg a már kirendelt szakértő meghallgatásával kell megkísérelni, és csupán ennek eredménytelensége esetén kerülhet sor újabb szakértő kirendelésére. Ha az újabb szakvélemény ellentétben áll a korábbival, akkor a szakértőket a tárgyalásra be kell idézni, és együttes meghallgatásuk útján kell megkísérelni az ellentmondások megszüntetését, majd ennek esetleges eredménytelensége esetén lehet dönteni egyik vagy másik szakvélemény elfogadása, a szakvélemények elvetése, avagy újabb szakvélemény beszerzése felől.

A normatív sorrendet a fellebbviteli bíróság sem írhatja felül; következőképp jogszerűen nem teljesíthető az a másodfokú végzésben foglalt iránymutatás, miszerint a megismételt eljárásban a hiányos, megalapozatlan eredeti szakvélemény miatt a korábban kirendelt szakértő meghallgatása előtt újabb szakértőt kell kirendelni, majd ez után kell meghallgatni a korábbi szakértőt, végül a két szakvélemény „ütköztetését” a tárgyaláson kell megkísérelni. Mindez nemcsak Be. 111. § (1) bekezdésével nincs összhangban, de célszerűtlen is, hiszen lehetséges, hogy a korábbi szakértő kihallgatásával orvosolható az eredeti szakvélemény hibája, így nem lesz szükség újabb szakértőre, de ha ettől a Be. 378. § (1) bekezdése, illetőleg a 403. § (3) bekezdése alapján az elsőfokú bíróság nem kíván eltekinteni, az újabb szakértő már a kiegészítés ismeretében foglalhat állást. Álláspontunk szerint a megismételt eljárásra vonatkozó iránymutatás betartásának kötelezettsége csak addig terjedhet, amíg az összhangban áll a Be. rendelkezéseivel.

Ha a szakvélemény aggálytalan, a szakértőt csak előzetes kérése esetén értesíti a bíróság a tárgyalásról, és távollétében a szakvélemény felolvasásával/ismertetésével a tárgyalás anyagává teheti a szakvéleményt⁹. Kétségek esetén első lépcsőben tehát a szakvélemény kiegészítése vagy felvilágosítás kérhető szóban vagy írásban. Ennek okai lehetnek a szakvélemény említett fogyatékoságai, de a bizonyítás során felmerülő újabb kérdések, vagy kiegészítő vizsgálatok megelőző lefolytatása is szükségessé teheti¹⁰. Elvi jelentőségű kérdés, hogy a Be. 109. §-ában foglalt rendelkezés kötelezettséget állapít meg a bíró számára. Következésképp a kiegészítés elmaradása minden esetben a bizonyítás törvényességét sérti, és ha a hiányosság releváns körül-

⁹ Be. 299. § (1) bekezdés.

¹⁰ Természetesen ha a kiegészítés egyéb okból lehetetlen (például halál), akkor újabb szakértőt kell kirendelni.

mény tekintetében áll fenn¹¹, az az ítélet megalapozatlanságát is okozza. Ennek jogkövetkezményeit a következő pontban tárgyaljuk.

Természetesen nem kizárt, hogy hiányosságok, ellentmondások nélkül is sor kerüljön a szakértő tárgyaláson való meghallgatására, és így lehetősége legyen a vádnak és a védelemnek is kérdések feltevésére. Ez azért is indokolt lehet, mert a szakvélemény különböző előterjesztéséhez különböző hatás társul: a vélemény szóbeli előadásakor a meggyőző erőt a szakértő beszédképessége, a gesztusok, a szónoki teljesítmény is fokozza¹². Különböző meggyőző erő társulhat a színpadias, a „tanár uras” vagy a visszafogott előadásmódhoz. Mint minden érvelést, a szakértői véleményadás értékét is növelheti a megállapítások illusztrálása, sőt ez sokszor (például balesetelemzés) elengedhetetlen. Előfordulhat azonban, hogy nem egy, hanem egyszerre több szakértő kirendelésére kerül sor; a Be. 101. § (2) bekezdésében foglalt esetekben két szakértő jár el. Kérdés, hogy ebben az esetben kötelező-e valamennyi szakértő egyidejű jelenléte is a meghallgatáson, és mi a következménye, ha csak egyikük (nem mindegyikük) van jelen. Két álláspont ismert: az egyik nézet szerint ebben az esetben nem vehető figyelembe bizonyítékként a szakvélemény azon része, amelynek kifejtésekor nem volt minden szakértő jelen. A másik felfogás szerint valamelyik szakértő távolléte nem jelent feltétlen eljárási szabálysértést. Habár eltérő rendelkezés hiányában az eljárási törvény szerinti bizonyításnak a szakvélemény elkészítésében részt vevő valamennyi szakértő egyidejű meghallgatása tűnhet, legyen szó akár együttes vagy egyesített szakvéleményről, a magunk részéről a pusztán formális kötöttségek alóli mentesülést megengedettnek tartjuk. Egyetértünk ama felsőbb bírósági álláspontváltozással, amely az érdemi változtatás, módosítás nélküli, pusztán szóban megerősített, megismételt meghallgatást nem rekeszti ki a bizonyítékok köréből¹³. Már csak azért sem szükséges, mert ebben az esetben nincs is szó új bizonyítékról, legfeljebb annak értelmezéséről, esetleg bővebb kifejtéséről. Minthogy ez általában előre nem látható, perökonómiai szempontok miatt mégis érdemes valamennyi szakértő egyidejű jelenlétére törekedni.

Ha a szakértő(k) szóbeli meghallgatásakor sem sikerült pótolni a hiányosságokat, az ellentmondásokat feloldani, a kért felvilágosítást megkapni, a bíróságnak új szakértőt kell kirendelnie. Mindez a jogalkalmazó eljárásjogi kö-

¹¹ Ez a szakértői bizonyításból adódó sajátosság.

¹² Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 243. o.

¹³ Debreceni ítélőtábla Bf.II.478/2007/4. számú határozata.

telezettsége, annak megszegése a Be. 111. § (1) bekezdésébe ütközik, és így a bizonyítás törvényességét sérti. Más szakértő kirendelésére a Be. 111. § (1) bekezdése alapján sor kerülhet azonban egyéb okból is. Ennek indoka rendszerint a szakértő személyében rejlő körülmény lehet, így például a szakértő rendszeres késlekedése, tartós betegsége, halála, utólagos kizárási ok felmerülése vagy nem orvosolható eljárási szabálysértése. Ettől különböző eljárási jogi helyzetet jelentenek a Be. 111. § (3) és (4) bekezdésében foglalt esetek. Ezek közül a (4) bekezdésbe foglalt szakértő kirendelésének kötelezettségét két – egy tartalmi és egy formai – feltétel együttes fennállásához köti a törvény¹⁴, függetlenül attól, hogy a beszerzett szakvélemény milyen megítélés alá esik. Míg az intézményt bevezető 1896-os Bp.¹⁵ kizárólag a terhelt vagy a védő által indítványozott kirendelés során eljáró szakértőt nevezte ellenőrző szakértőnek, a mai gyakorlat minden olyan szakértőt így nevez, aki egy megelőző szakértő eljárása után jár el ugyanabban az ügyben. A kötelezettséget eredményező törvényi feltétel szerint az indítvány ugyanazon tény szakértői vizsgálatára kell hogy vonatkozzon, amely a szakértői vizsgálat tárgyául szolgáló szakkérdés azonosságát jelenti. Azonos tárgykörben további kérdések már kiegészítésnek minősülnek, így ebben az esetben az általános szabályok szerint kell eljárni. Konkrét esettel illusztrálva: az erőszakos közöszlenség miatt folytatott eljárásban a nyomozás során a beszámítási képesség kérdésében született szakvélemény. A vádemelés után a védő a vádlott szexuális beállítottsága, esetleges szexuális zavarai tárgyában indítványozott szakértői vizsgálatot. A vizsgálatok eltérő tárgyai miatt ez esetben nem alkalmazható a Be. 111. § (4) bekezdésébe foglalt kógens rendelkezés, az újabb vizsgálat elrendelése bírói mérlegelés körébe tartozik. További feltétel az indítvány előterjesztésének határidejére vonatkozik: míg az 1994 és 1999 között hatályos Be. nem szabott határidőt¹⁶, a jelenlegi szabályozás szerint igen szoros, 15 napos határidő áll rendelkezésre. Természetesen a határidő túllépése esetén igazolási kérelem az általános szabályok szerint előterjeszthető¹⁷.

14 E garanciális jelentőségű jogosultságra a Be. 263. § (2) bekezdése alapján – értelemszerűen – a vádirat kézbesítésekor kell figyelmeztetni.

15 A 228. § értelmében olyan ügyben, amelyben az eldöntendő kérdések felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges; a terhelt, vagy ha több a terhelt, ezek együttesen, saját költségükön ellenőrző szakértő közreműködésével élhetnek. Az utóbbinak joga van a terhelt vagy terheltek érdekeit szakértői közreműködésével előmozdítani és megoltalmazni. Nevezetesen a szemlénél jelen lehet, az esetleges hiányokra vagy mulasztásokra figyelmeztethet, és a szemle teljesítésére, valamint a véleményre nézve észrevételeit akár a jegyzőkönyvben, akár külön iratban előterjesztheti.

16 Legfeljebb a szakértői vizsgálat elvégzésének lehetetlenülése szabott korlátokat az elsőfokú eljárásban. BH, 1997/168.

17 A határidő ki nem mentett túllépése esetén az indítvány már általános elbírálás alá esik.

Mindeme feltételek minden egyes terhelt esetében fennállnak, következésképp ellenőrző szakértő kirendelését – az előbbieken kifejtettek szerint – minden eljárásban, valamennyi terhelt vagy(!) védő indítványozhatja. Ennek teljesítése kivételesen maradhat el: ha a szakértői vizsgálat tárgya alkalmatlan újabb vizsgálatra, vagy ha ugyanazon tényre vonatkozóan más szakértő nem áll rendelkezésre¹⁸. Ezt meghaladóan a terhelt és a védő közölheti a bírósággal, hogy szakvéleményt kíván készíttetni és benyújtani¹⁹. Eme alternatív szakértői eljárás általános feltétele a szakértőként megjelölt személy(ek) igazságügyi szakértői minősége, a konkrét eljárás alapja pedig a szakértő(k) kirendelése, függetlenül attól, hogy az adott ügyben volt-e korábban szakértői vizsgálat. Ha a bíróság nem vonja be a megjelölt személyt, a (szak)véleményre az okiratra vonatkozó rendelkezések vonatkoznak²⁰.

Általánosságban megállapítható, hogy szakértő kirendelésére releváns szakkérdés eldöntése miatt kerül sor, a megállapítások a tényállás megállapításához járulnak hozzá. Következésképp mindaddig, amíg a különleges szakértelmet igénylő kérdés tisztázatlan, a szakvélemény helytállósága kétséges, tartalma ellentmondásos, az elsőfokú bíróság tényállása felderítetlen, azaz a szakvélemény ellentmondásainak a feloldása nélkül az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan²¹. A kirendelt újabb szakértő eljárására az általános szabályok vonatkoznak, célszerű azonban a kirendeléshez az iratokkal együtt a korábbi szakvéleményt is csatolni, és eltérés esetén az ok közlésére is felhívni az újabb szakértőt. Mindez a két szakvélemény együttes értékeléséhez és a szakértők párhuzamos meghallgatására való felkészüléséhez nyújthat segítséget. Amennyiben a szakvélemények egybehangzóak, a korábbi aggályok megszűntek, a szakkérdés további bizonyítást valószínűsíthetően nem igényel. Ellenkező esetben, ha az ellentmondás az új szakvéleményt terheli, annak kiegészítése, ha a két szakvélemény között áll fenn, a szakértők párhuzamos meghallgatása szükséges. Az előbbiekből következően a Be. 125. §-ában foglalt „lehet” kifejezés nem diszkréciót teremt a bíróság számára, hanem az ellentmondás feloldásának alkalmas módszerét közli.

A bizonyítási eljárásként aposztrofált párhuzamos meghallgatás – amelyet *Tremmel* sajátos szembesítésnek tekint²² – során mód van az álláspontok ki-

18 Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog. Második, átdolgozott, hatályosított kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2006, 160. o.

19 Be. 112. § (1) bekezdés.

20 Be. 112. § (3) bekezdés; korábban a BK. 164. számú állásfoglalás alapján.

21 BH, 2005/204.

22 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 269. o.

fejtésére, észrevételek, kritikai megjegyzések megfogalmazására. Ha a szakértők azonos álláspontra jutnak, és ez a bíróság számára meggyőző, a felmerült szakkérdés – valószínűsíthetően – eldönthető. Ha a véleményeltérés megmarad, a szakvélemények önmagukban, illetőleg egymással való egybevetése alapján értékelendők, azaz annak nincs akadálya, hogy az eljáró bíróság az ellentétes szakvéleményeket mérlegelve, meggyőződése, élettapasztalata alapján valamelyik véleményt elfogadja és a másikat elvesse²³. Ebben az esetben is szükséges, hogy a bizonyítási eljárásban az eljárás résztvevői gyakorolhassák eljárási jogaikat, azaz a szakértőknek kérdéseket tehessenek fel, az ellentétben álló adatokról felvilágosítást kérhessenek. A Be. 111. § (5) bekezdése szerinti újabb szakértői vélemény beszerzése tehát csak abban az esetben szükséges, ha a bíróság az egymásnak ellentmondó szakértői véleményekkel kapcsolatosan a tárgyaláson is meghallgatott szakértők nyilatkozata alapján nem tud megalapozottan állást foglalni a tekintetben, hogy melyik szakértői véleményt fogadja el bizonyítékként²⁴. Az így bevont szakértő feladata a szabad bírói mérlegelési tevékenységhez való segítségnyújtás, amelynek során a szakértői vizsgálat tárgya lényegében a két korábbi szakvélemény. Az újabb szakvélemény – a Be. 111. § (6) bekezdése alapján – nem feltétlenül a szakértői bizonyítás lezárását jelenti, a Be. az egy eljárásban kirendelhető szakértők számát ugyanis nem limitálja, azaz nincs törvényi akadálya további szakértő(k) kirendelésének. Egyes esetekben azonban a szakértők számával egyenes arányban növekszik a kétely, ami az előbbi szabályra tekintettel a bizonyítás parttalanságát is előidézheti. A bíró végső esetben – azaz, ha a vizsgált ténykérdés vonatkozásában a kétségek végül nem oszlathatók el – az *in dubio pro reo* elve alapján a terheltre kedvezőbb szakértői megállapítást kell hogy alkalmazza²⁵.

Az értékelés menetének másodfokú felülbírálata

A szakértői vélemény bírói értékelésének felülvizsgálatakor a másodfokú eljárás jellegéből kell kiindulni. A Be. 348. § (1) bekezdése úgynevezett teljes revíziós jogkört ad a fellebbviteli bíróság számára, azaz a felülbírálat kiterjed az elsőfokú döntésre és az azt megelőző eljárásra is. A szakértői bizonyításra

²³ Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára I. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008, 11. pótlás, 392. o.

²⁴ BH, 2007/34.

²⁵ BH, 2004/43.

vonatkozó szabályok megszegése eljárási szabálysértésnek minősül, amelyek súlya különböző lehet. E szabályok megsértése azonban – a Be. 373. § (1) bekezdésébe foglalt taxatív felsorolás alapján – nem minősül abszolút hatályon kívül helyezést előidéző oknak. Következésképp e szabályok megszegésének jogkövetkezménye elsődlegesen a Be. 375. § (1) bekezdése alapján ítélendő meg, azon belül is mint a bizonyítás törvényességét sértő esetként, amelynek a jogalkotó kiemelt jelentőséget tulajdonít, és ennek jogkövetkezményét is ehhez mérten határozza meg. A szakértői bizonyítás menetére vonatkozó szabályok lényegesen befolyásolhatják az elsőfokú eljárást és döntést, az eljárás résztvevőinek jogai sérülhetnek, a szakmai ellenőrzés (akár csak formai) lehetősége maradhat el. Az eljárásjogi szabályok megsértése utáni szempont az elsőfokú döntés megalapozottságának kérdése, ezt a törvényi rendelkezések sorrendje és ennek megfelelően a másodfokú felülvizsgálat menete is alátámasztja.

Az értékelés menete az elsőfokú eljárásban alcím alatt tárgyalt eljárásrend szerint haladva első körben a hiányos, ellentmondásos szakvélemény kiegészítésének elmaradása merülhet fel. Minthogy a szakértői bizonyítás büntetőjogilag releváns tényre irányul, a Be. 109. §-ába és a 299. § (1) és (2) bekezdésébe foglalt rendelkezés – a Be. 75. § (1) bekezdésébe foglalt tényállásfelderítési kötelezettsége alapján – egyértelmű feladatot jelent a bíróság számára. Ennek elmaradása egyrészt eljárási szabálysértés, másrészt szükségszerűen megalapozatlanságot is okoz. Ha a mulasztás folytán úgynevezett részleges megalapozatlanság esete áll fenn, a másodfokú bíróság a Be. 353. § (1) bekezdése alapján tárgyaláson felvett bizonyítás (a szakvélemény kiegészítése) eredményeképp, a Be. 352. § (1) bekezdés a) pontja alapján kiegészíti a tényállást, és az így megállapított tényállást bírálja el a Be. 352. (2) és (3) bekezdése szerint²⁶. Ennek során lényegében a másodfokú bíróság pótolja azokat a kötelezettségeket, amelyeket az elsőfokú bíróság elmulasztott, így állítva helyre az eljárás szabályszerűségét. Hogyha a kiegészítés nem vezet eredményre, illetőleg úgynevezett teljes megalapozatlanság esetén²⁷, az eljárási szabálysértés orvoslására másodfokon nincs törvényi lehetőség, következésképp elsődlegesen a Be. 375. § (1) bekezdése, másodlagosan a Be. 376. § (1) bekezdése alapján hatályon kívül helyezésnek van helye. A tényállás meghatározó része megalapozatlannak tekinthető például abban az esetben, amikor a

²⁶ Például Legfelsőbb Bíróság Bfv.IV.1155/1994/3. számú, a Vas Megyei Bíróság Bf.492/2004/6. számú határozata.

²⁷ Tényállást egyáltalán nem állapítottak meg, a tényállás egésze felderítetlen, vagy a tényállás döntő részének megállapítása vagy felderítése maradt el.

különleges szakértelmet igénylő tény megállapítása csupán egy feltételezést tartalmazó szakvéleményen alapul, illetve további szükséges szakértői vizsgálatok is elmaradtak²⁸.

Az értékelés további menetében a Be. 111. § (1) bekezdésében foglalt más szakértő kirendelésének elmaradása jelenthet szabálysértést. E kötelezettség azonban csak az újabb szakértői vizsgálat lehetősége esetén áll fenn. Nem jelent tehát eljárási szabálysértést, ha a vizsgálat objektív okok miatt nem ismételhető meg²⁹. A szakvélemény ellentmondásainak feloldása nélkül az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan. Ennek elvi orvoslása – az előbbiekben írtakhoz hasonlóan – a megalapozatlanság mértékétől függ. Jogkövetkezményét tekintve abból kell kiindulni, hogy a más szakértő kirendelésének elmaradása a Be. 111. § (1) bekezdését és így a bizonyítás törvényességét sérti, ezért alapvetően a Be. 375. § (1) bekezdése alkalmazásának van helye. Teljes megalapozatlanságot előidéző eljárási szabálysértés esetén a Be. 353. § (1) bekezdése alapján nincs helye bizonyításnak, így a mulasztás nem orvosolható a másodfokú eljárásban. Részleges megalapozatlanság esetén sor kerülhet más szakértő kirendelésére, azaz bizonyítás felvételére, és ennek nyomán további eljárási cselekményekre is, úgymint a párhuzamos meghallgatásra, illetve újabb szakértő kirendelésére. Úgy véljük azonban, részleges megalapozatlanság esetén sem szerencsés ilyen mérvű bizonyítás lefolytatása a másodfokú eljárásban. A reformatórius jogkör ésszerű keretek közé szorítása szükséges annak érdekében, hogy az eljárás résztvevői eljárási jogait eredeti módon gyakorolhassák – immár a megismételt eljárásban.

Sajátosan alakul a Be. 111. § (4) bekezdésében foglalt kötelezettség megsértésének következménye a másodfokú eljárásban. Úgy véljük, a kötelezettség elmulasztása lényeges hatással van az elsőfokú eljárás lefolytatására, mégpedig önmagában az újabb szakértő kirendelése iránti eljárási jogosultság megsértése, és így a kirendelt szakértő szakmai ellenőrzésének mellőzése miatt. Amennyiben a rendelkezésre álló (eredeti) szakvélemény aggályos, ellentmondásos, az elsőfokú ítélet szükségszerűen megalapozatlan. Ennek orvoslása az általános szabályok szerint – rendszerint más szakértő kirendelésével – történhet meg. Amennyiben az ellenőrző szakértő kirendelésének elmaradása mellett az elsőfokú ítélet megalapozottsága állapítható meg, az orvoslás lehetősége kérdésessé válik. Ez esetben felmerülhet a másodfokú bizonyítás Be. 353. § (4) bekezdésébe foglalt korlátjának alkalmazása, amely szükségtelenné teszi a bizo-

²⁸ BH, 1978/196.

²⁹ BH, 1997/168.

nyítást olyan tényre nézve, amely az eljárás egésze, a meghozott döntés szempontjából szükségtelen. Önmagában a Be. 111. § (4) bekezdésébe foglalt kötelezettség megsértése nem okoz megalapozatlanságot, ezért nem értünk egyet azon eseti döntésben foglaltakkal, amely az ellenőrző szakértő pótlását ilyen esetben a Be. 351. § (2) bekezdés a) pontjára alapítja³⁰, holott „egyebekben az elsőfokú bíróság a szükséges és lehetséges körben maradéktalanul lefolytatta a bizonyítást, megalapozott tényállást állapított meg, melyet a másodfokú bíróság irányadónak fogadott el a felülbírálat során”³¹. A fentieket elfogadva megállapítható, hogy nincs mód e szabálysértés másodfokú eljárásban való orvoslására, azaz a Be. 375. § (1) bekezdésének – a szabálysértésnek az eljárás lefolytatására való lényeges hatására alapított – alkalmazása jöhet szóba. Perökonómiai szempontból azonban nem szerencsés a kasszáció alkalmazása olyan esetben, amikor jogsérelem egyszerűen orvosolható. A kör bezárult.

Az értékelés újabb lépcsője az ellentmondásos szakvélemények esetén a szakértők párhuzamos meghallgatása lehet. Korábban már megállapítottuk, hogy ellentmondás esetén a Be. 125. §-ába foglalt bizonyítási eljárás lefolytatása kötelező, elmaradása eljárásjogi szabálysértés, szükségszerűen azonban megalapozatlanságot is okoz³². A jogszabály ebbéli értelmezését a BH 1997/67. számú eseti döntés is alátámasztja: az eljáró tanács az eljárásba bevont szakértők közül csak az utóbbit értesítette a tárgyalásról, ő a tárgyaláson nem jelent meg, ezért a bíróság iratismertetéssel tette a tárgyalás anyagává a két ellentétes szakvéleményt. A másodfokú bíróság megállapította, hogy az eljáró tanács eljárási szabályt sértett azáltal, hogy meg sem kísérelte feloldani az ellentmondásokat³³. Itt is alkalmazandó a teljes/részleges megalapozatlanság szerinti felosztás, előbbi esetben kasszáció indokolt, utóbbi esetben a mulasztás másodfokon felvett bizonyítással pótolható, és eredményessége esetén kiküszöbölhető a szabálysértés³⁴. Ennek megfelelően került sor egy másodfokú eljárásban a korábban eljáró három szakértő meghallgatására, miután a másodfokú bíróság megállapította, hogy a felülbírálandó ítélet a Be. 351. § (2) bekezdés b) pontjának II. fordulata szerint részleges megalapozatlanságban szenved³⁵. A másodfokú eljárásban sincs természetesen akadálya

30 E szerint: az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan, ha a tényállás nincs felderítve.

31 BH, 2009/199.

32 BH, 1975/217.

33 Ez esetben további szabálysértések miatt (is) hatályon kívül helyezésre került sor.

34 Fővárosi Ítéltábla 3.Bf.123/2004/10. számú határozata. Ezt nyilvánvalóan nem pótolja a két szakértői vélemény „összeollózása”, a párhuzamos meghallgatás e módon nem váltható ki. Szegedi Ítéltábla Bf.I.63/2006/12. számú határozata.

35 Nógrád Megyei Bíróság 6.Bf.184/2006/25. számú határozata.

annak, hogy az eljáró bíróság az ellentétes szakvéleményeket mérlegelve valamelyik véleményt elfogadja és a másikat elvesse. Továbbá annak is sincs akadálya, hogy a Be. 111. § (5) bekezdése alapján – szükség esetén – újabb szakértő kirendelésére kerüljön sor.

Összegzés

Az eljárási kódexek összehasonlítása alapján egyértelműen megállapítható, hogy ellentétben a polgári ügyben eljáró bíróval, a büntetőbíró soha „nem áll a nyelvtanárok felett”, azaz különleges szakértelmet igénylő kérdésben – ismereteitől függetlenül – szakértőt kell kirendelnie. Abszurd dolog lenne az egyes ügyszakokban eljáró bírák rangsorolása, azaz nem a bíróra vonatkozó elvárások, hanem az eljárások természete az, ami különböző. Következésképp az említett eltérés is kizárólag arra vezethető vissza, hogy a büntetőeljárás – más eljárásokhoz képest – különleges garanciákkal övezett eljárástípus³⁶. A szakértő kirendelésének kötelezettsége azonban nem jelenti azt, hogy a felmerülő ténykérdés eldöntésének joga ne a bíróé volna. A szakértő nem afféle „ténybíró”, a döntés joga és felelőssége továbbra is a laikus elemé. Ezt szolgálja a jelen értekezésben vázolt eljárási rend is azzal, hogy mindaddig lehetővé teszi az újabb és újabb szakértői vizsgálatokat, amíg az adott kérdésre a bíró nem kapott meggyőző választ. Míg a korábban létező szakértői felülvizsgálat rendszere ezt nem segítette elő, a hatályos „architektonika” alkalmas az eljárási funkciók kontúrjainak élesebb megvonására a bíró–szakértő kontextusban.

Úgy véljük, a különleges szakértelmet igénylő kérdés eldöntését egyrészt a bíró felkészültsége, másrészt az eljárásjog adta lehetőségek segíthetik, utóbbi esetben a törvényben pontosan meghatározva annak módját és az egyes módszerek – eltérést nem engedő – sorrendjét. A különböző állomások igénybevételeiről való döntés azonban impliciten magában foglalja a szakvélemény(ek)ről még a tárgyalási szakban való bírói állásfoglalást, azaz e körben nem érvényesülhet maradéktalanul a bizonyítékok szabad értékelésének a 2002. évi 88. számú eseti döntésben megfogalmazott temporális korlátja.

Az előbbiekből is kitűnően a szakértői bizonyítás szabályai garanciális jelentőségűek, a tisztességes eljárás garanciái. E bizonyítás menetére vonatkozó szabályok bármelyikének megsértése eljárási szabálysértésnek, azon belül

³⁶ Lásd például 1284/B/1990.; 861/B/2001. számú AB határozatok indokolása.

a Be. 77. § (2) bekezdésében körülírt törvényes bizonyítás megsértésének minősül. Minthogy a szakértői bizonyítás célja büntetőjogilag releváns tény megállapítása, az eljárási szabálysértés szükségszerűen az elsőfokú ítélet megalapozatlanságához vezet. A jelen értekezésben tárgyalt esetek közül csupán egy kivétel van ez alól, a Be. 111. § (4) bekezdésében foglalt úgynevezett ellenőrző szakértő kirendelésének elmaradása; ez esetben ugyanis nem törvényszerűen válik megalapozatlanná a bírói döntés. A megalapozatlansággal szövődő alaki normaszegést a másodfokú bíróság – a törvényi keretek között – bizonyítás útján kiküszöbölheti. Ennek minimális korlátja az elsőfokú határozat felülbírálatra való alkalmatlansága, ez esetben kizárólag hatályon kívül helyezésnek van helye, de a magunk részéről ennél szélesebb körben is elképzelhetőnek tartanánk a megismételt eljárásban történő reparációt. Amennyiben az eredeti szakértői bizonyítás kontrolljától fosztotta meg a bíróság a terheltet, az orvoslás módja megalapozatlanság esetén adott, annak hiányában azonban a jelenlegi rendelkezések alapján kétséges³⁷. Ennek biztosítása azonban több mint pusztán formalitás, mert az ellenőrzés lehetősége nemcsak általában a bírósági eljárás, hanem az ahhoz hasonló elvárásoknak megfelelő szakértői bizonyítás szükségszerű eleme is kell, hogy legyen.

³⁷ Cséffai Attila igazságügyi szakértő szerint a probléma a Be. 353. §-ának egy új, (5) bekezdéssel való kiegészítésével megoldható lenne: „A (4) bekezdés rendelkezéseit nem lehet akként értelmezni, amely jogot biztosítana olyan eljárási szabálysértés jóváhagyására, mely e törvényben foglalt jogok megsértésére irányul.”